

27

ויחי (תשכ"ח) מ"ט א-ד ראובן.

א. וא'. ויקרא יעקב אל בניו

מלבי"ם: ויקרא א' א' ויקרא אל משה
ודע כי פעל 'קרא' ישמש בג' לשונות:
במלת אל או
במלת את או
בלשון השמוש

ר"ל שלפעמים יאמר: 'קרא אל פלוני', ולפעמים יאמר: 'קרא לפלוני'. וחוקרי הלשון נפוצר איש לדרכו לתת הבדלים ביניהם; והיטב דברו בזה האחרונים שקריאה לפלוני מורה שהיה הקורא רחוק ממנו ושולח אחריו שיבוא אליו.

וכן כשאומר "קרא את פלוני".

מלבד מה שמצאתי הבדל דק בין 'קרא לפלוני' ובין 'קרא את פלוני', שקריאה שאחריו "את" מורה שהזפניו לענין גדול מיוחד.

אבל בכל מקום שאומר "קרא אל פלוני" מורה שהקורא עומד לפני הקורא או קרוב אליו, והקריאה הוא דרך כבוד וחיבה שמזמינהו אל הדבור (= שמזמינהו לשמוע את דבורו של הקורא) וכלל זה בדוק בכל מקום.

ואשר עוררו עליו הנוקפים ממה שנאמר (שם' ח' כ"א) "ויקרא פרעה אל משה ולאהרן" - נשיב להם, כי משה היה נמצא אז אצל פרעה ולא אהרן, כמו שבמכת חשך אומר (י' כ"ד) "ויקרא פרעה אל משה" מפני שהיה לפניו, וביתר המכות (ח' ד'; ט' כ"ז; י' מ"ז; י"ב ל"א) כתיב "ויקרא למשה ולאהרן" מפני שקראם מביתם.

השוה לפסוקנו את הפסוקים הבאים:

בר' כ"ח א': ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו
בר' מ"ז כ"ט: ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו

התוכל להסביר את שנויי הלשון ע"פ כללו של המלבי"ם?

ב. ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני

שד"ל: ד"ה כחי - פרי כחי, כמו (בר' ג') לא תוסף תת כחה לך.

ד"ה אוני: וכן (דב' כ"א י"ז) "כי הוא ראשית אונו" - הבן הבכור לאביו נקרא "ראשית אונו" - כלומר: ראשית פרי כחו, הפרי הראשון אשר יצא מכחו.

1) לשם מה אומר יעקב מלים אלה לראובן - הלא הדבר ידוע לו?

אא 2) לשם מה מדגיש שד"ל בפרושו את המושג "פרי"?

ג. ג' ראובן בכורי אתה
כחי וראשית אוני
יתר שאת ויתר עז
פחז כמים אל תותר
כי עלית משכבי אביך...

רשב"ם: ... יתר על אחיך היה לך שאת ויתר עז היה לך למלוך על אחיך אבל פחיזה ובהלה שיה לך כמים הנשפכין, לכן אל תותר אל הבכורה ולא המלכות, כי עלית משכבי אביך, וכן כתוב בדברי הימים (דה"י א' ה' א'-ב') "ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתחחס לבכורה, כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף".

הגר"א: אדרת אליהו: יתר שאת: היה לך יתר התנשאות ויתר עז

ד"ה פחז כמים אל תותר: ר"ל בתרוקן ממך ולא נותר מהם כלום, כמים הממתירים ללכת ממקום שנשפך ולא נותר בהם כלום. כי השמן הנשפך נשאר דבוק, והיין שנשפך נשאר ריחו.

וקאי "פחז" על השאת ועל העז וכן "אל תותר" שהיא לא נשארה. ולא אמה שיטול ממנו השאת וחעז אלא היתר על אחיו.

1. לפי פירוש הרשב"ם יש להשלים בפסוקנו - (כדי שדבריך יהיו מובנים יותר) בשלשה מקומות מלות יחס. אלו הן?

2. מה ההבדל בין שני הפרושים בתפישתם הדקדוקית את פסוקנו?

- 3. מה ההבדל ביניהם בפירוש הדמוי למים?
- 4. לכאורה נראה שיש בפסוק מדברי הימים סתירה לא נתנה הבכורה ליוסף 'להתיחס לבכורה' - 'והבכורה ליוסף'. ישב את הסתירה.

ד. ג' ספורנו ד"ה יתר שאת ויתר עז: אתה פחז כמיט אל תותר על אחיך בענין "ותר שאת" שהיא קבלת חלק יתר בכרונה ובבכורה, אע"פ שאתה ראשית אוני והיה ראוי לך משפט הבכורה, כאמרו (דב' כ"א י"ז) "כי הוא ראשית אונו וכו'".

ד"ה ויתר עז: גם כן לא תותר במעלת העז, שהוא המלך שהוא יותר עז ותיקף מכל אחר זולתו במלכותו. כאמרם ז"ל: אין "עז" אלא מלכות, וזה גם כן יאות לבכור, כאמרו (דה"ב' כ"א ג') "ואת הממלכה נתן ליהורם, כי הוא הבכור".

א התוכל להוכיח מספרי נביאים ראשונים ונביאים אחרונים כי התקיימו דברי יעקב אלה בשבט ראובן?

ה. פחז כמים.

ר' שמשון רפאל הירש:

יש להצטער ששורש "פחז" הוא כה נדיר במקרא. מלשון הכתוב (שופטים ט' ד') אנשים ריקים ופוחזים" נראה, כי הוא מצדין לקוי אופי, אך ליקוי זה אין לדעתי מה הוא. למזלנו הרע, הרי "פחז" סמוך כאן למים. אך כמעט אין לך דבר, שהוא רב משמעות כמים:

מים חסרים יציבות פנימית. הוה אומר חסר יציבות כמים. מים יורדים ונוזלים כלפי מטה, שואפים למקום נמוך. מים הם נוזלים ומתקדמים במהירות וכו' בלשון חז"ל אנחנו מוצאים "איפחז צלוחיתו" - המים עברו על גדותיהם. התכונה הכללית ביותר המציינת כל נוזל באשר הוא נוזל היא חוסר כח אחיזה. הוה אומר: חוסר יציבות

א הסבר, מה הסבה הלשונית שמפרשם כמד מפרשים את דמוי המים לצד המהירות והבהילות?

ו. ד' כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה.

הכתב והקבלה:... בחטא ראובן לדעתי הוא שקראה בשם פלגש (ל"ה כ"ב) יראה שאין מלת "חללת" כאן כענין (ויק' י"ט כ"ט) "אל תחלל את בתך להזנותה", שנתחללה בביאת אסור על יעקב, כמו שיחשבו המפרשים, אבל "חללת" הוא כענין (איכה ב, ב) "חלל מלכה ושריה", (תה"ל' פ"ט מ') "חללת לארץ בזרו", שענינם הורדת דבר מיקרו וחשיבותו" (העראבזעצון, העראבוויירדיגען) וכן מלת "על ת" אינה העליה לשכיבה - רק ענינו הסתלקות והרחקה. זיק ערהעבען, ענטפערבען) כמו (יחזקאל ט') "נעלה מעל הכרוב", ואין זה יוצא (= מתרחק) ועיקר לשון העלאה, כי ענינו שמעלה מחשבתו למעלה מן הדבר, ואינו חושש לדויק בו (דאריבער וועג) כמו שיתבאר זה בלשון "מעילה" (ויק' ה' ס"ו) וכענין (במ' כ"ב) "כי התעללת בי", שהוא לשון שחוק ובזיון.

ויהיה טעם המקרא לא שמתו על לבך לחוש על כבוד מעלתה שהיא באמת אשתי, ובלשונך הרע הורדת חשיבות מעלתה לקרותה בשם פלגש.

הכתב והקבלה ל"ה כ"ב ד"ה וילך ראובן וישכב: ... וכמו שלשון קימה יורה על הגדולה והכבוד כמו (שמואל א' ב') "מקים מעפר דל" (אויפריכטען), ככה יורה לשון שכיבה על הפוכו והוא הורדת הבזיון והשפלות כענין (ירמ' ג' כ"ה) "נשכבה בבשתנו". וכבר מצאנו לשון שכיבה על הירידה וההשפלה למעלה למטה, כמו (איוב ל"ח) "ונבלי שמים מי ישכיב" שפרושו יוריד וישפיע גשמי שמים...

xx 1) מהי הזרות הלשונית בל"ה כ"ב שהביאה אותו להוציא מלת "וישכב" "ועלה על יצוע" ממשמעם?

xx 2) צד הוא מפרש את סוף פסוקנו "עלה"?

ועי' עלון ההזרחה.

ז. אז חללת יצועי עלה

1. מהו דקשי התחבירי במליט אלה?

xx 2. מצאנו לפרשים ארבע דרכים שונות לישוב הקשי. אלו הם?